

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

ГЛУХА ГАННА ЯКІВНА

УДК: 330.1:330.5

**ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ФАКТОРИ,
ПОКАЗНИКИ, РЕГУЛЮВАННЯ**

Спеціальність 08.00.01 – економічна теорія та історія
економічної думки

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Дніпропетровськ – 2015

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі міжнародної економіки та економічної теорії Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України
Петруня Юрій Євгенович,
Академія митної справи України
(м. Дніпропетровськ) Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності.

Офіційні опоненти: член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор
Зверяков Михайло Іванович,
Одеський національний економічний університет Міністерства освіти і науки України, ректор;

доктор економічних наук, професор
Осецький Валерій Леонідович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, професор кафедри економічної теорії;

доктор економічних наук, професор
Кириленко Володимир Іванович,
Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України, професор кафедри політичної економії факультетів управління і управління персоналом та маркетингу.

Захист відбудеться «11» березня 2015 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.080.01 при Державному вищому навчальному закладі «Національний гірничий університет» за адресою: 49005, м. Дніпропетровськ, просп. К. Маркса, 19, ауд. 4/53.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет» за адресою: 49005, м. Дніпропетровськ, просп. К. Маркса, 19.

Автореферат розісланий «10» лютого 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Трифонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поширення глобалізаційних процесів вимагає від національної економіки врахування ключових сучасних тенденцій розвитку та умов конкуренції. У цьому контексті «віддаленість» (автаркія) національної економіки є практично неможливою. Розвиток національної економіки все більше відчуває вплив факторів, що вносять корективи у процес функціонування самої національної економіки. Зміна умов функціонування впливає на процеси зростання та розвитку, модифікує систему координат, відносно якої їх можна оцінити. Суперпозиція усіх компонентів економічного зростання та розвитку – економічних, соціальних, демографічних, політичних та інших – визначає напрям руху суспільства, характер суспільної еволюції у цілому. Тому, все більш актуальними стають теоретичні дослідження економічного зростання у сучасних умовах.

Економісти майже одностайні в тому, що питання економічного зростання посідає ключове місце у макроекономічних проблемах практично всіх країн світу. Загальнотеоретичні основи економічного зростання закладені у роботах, зокрема, таких авторів, як Є. Домар, Дж. М. Кейнс, Т. Мальтус, К. Маркс, А. Маршалл, Дж. Ст. Мілль, У. Петті, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, Р. Солоу, Ф. Хайек, Р. Харрод, Й. Шумпетер. Методологічні основи економічного зростання та розвитку, їх сутнісні ознаки залишаються у центрі уваги багатьох сучасних українських та зарубіжних вчених. Зокрема, цій тематиці присвятили свої роботи В. Білоцерківець, А. Гальчинський, В. Геєць, Я. Жаліло, А. Задоя, М. Зверяков, О. Івашина, В. Кириленко, Г. Колодко, Б. Кузик, С. Кузьмінов, М. Лізун, В. Осецький, Ю. Пилипенко, Л. Проданова, Л. Рафікова, Ю. Яковець та інші науковці.

Питання впливу інвестиційних, інноваційних, інституційних факторів на економічне зростання розглядалися, зокрема, у працях Ф. Акобірова, М. Демченко, В. Матвєєвої, О. Олександрової, А. Семенов, В. Слуцкера, М. Столбова, Г. Тараканова, В. Чаплук, Л. Чердніченко.

Моделі економічного зростання та проблеми його взаємозв'язку з інвестиціями розглядали такі вчені, як І. Брайловський, Т. Затонацька, С. Іщук, О. Лемішко, Г. Найда, О. Пирог, О. Петровська, В. Сословський, О. Шевченко та інші. Проблеми формування заощаджень в українській економіці досліджували, зокрема, О. Ватаманюк, Т. Кізима, О. Смірнов.

Теоретичним дослідженням ролі держави в економічному зростанні та розвитку присвячені, зокрема, дослідження таких вчених, як Р. Абдуллін, І. Бережнюк, З. Варналій, Б. Панасюк, І. Радіонова, Л. Пісьмаченко, Ю. Петруня, Г. Пилипенко, Л. Шинкарук.

У той же час, у теоретичних розробках стосовно процесів економічного зростання ще залишається чимало дискусійних питань. Зокрема, існують відмінності в трактуванні сутності економічного зростання та економічного розвитку. Існують різні підходи до класифікації факторів економічного зростання, визначення його екзогенних та ендогенних факторів тощо. Чимало питань виникає щодо кількісної оцінки впливу різних факторів на економічне

зростання. Існує також проблема визначення найбільш адекватних показників економічного зростання у сучасних умовах.

Актуальність та практична значимість окреслених вище проблем концептуального, методологічного, методичного та практичного характеру і зумовили потребу в подальшому розвитку теоретичних та практичних підходів до проблеми забезпечення економічного зростання в сучасних умовах, а також, відповідно, визначили мету та завдання даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планами науково-дослідних робіт кафедри міжнародної економіки та економічної теорії Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля й є складовою наукової теми «Адаптація економічної політики України до новітніх трансформацій системи світогосподарських зв'язків на мікро-, макро- та мезорівнях» (номер держреєстрації 0110U000204, 2010-2015 рр.). В рамках зазначеної теми автором запропонований методологічний підхід до трансрівневого аналізу та оцінювання економічного зростання та розвитку, удосконалений трансмісійний механізм формування інвестиційних ресурсів економічного зростання з урахуванням тіньового сектору національної економіки, визначені особливості динаміки національної економіки в умовах глобалізованого середовища, а також розроблені практичні рекомендації щодо формування економічної політики держави з орієнтацією на економічне зростання національної економіки.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування факторів, показників та регулювання економічного зростання національної економіки у сучасних умовах, а також концептуалізація макроекономічного механізму його забезпечення.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації поставлені та вирішені такі **завдання:**

удосконалити методологічні засади дослідження економічного зростання та економічного розвитку, уточнити категоріальний апарат;

удосконалити класифікацію факторів економічного зростання;

запропонувати науковий підхід до аналізу та оцінювання економічного зростання у сучасних умовах;

запропонувати методичний підхід до моделювання впливу факторів зростання на динаміку національної економіки;

визначити особливості механізму трансформації заощаджень в інвестиції та їх вплив на економічне зростання;

установити особливості взаємозв'язку між інвестиціями у різні види капіталу та динамікою ВВП, проаналізувати каталізуючу роль зовнішнього інвестування у зростанні національної економіки;

уточнити природу фіктивного капіталу та виявити канали його впливу на економічне зростання;

виявити напрями та інструменти впливу податкового регулювання на забезпечення економічного зростання національної економіки, а також зв'язки між тіньовим сектором економіки та економічним зростанням;

визначити особливості впливу гендерних процесів на економічне зростання;

визначити основні тенденції економічного зростання національної економіки у сучасних умовах, встановити характер та напрями впливу на нього зовнішньоекономічних факторів;

верифікувати гіпотези конвергенції для підтвердження залежності процесів зростання національної економіки від глобальних тенденцій;

запропонувати основні напрями удосконалення державної політики України з метою забезпечення економічного зростання у сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є процес економічного зростання національної економіки.

Предметом дослідження є концептуальні засади забезпечення економічного зростання національної економіки в сучасних умовах.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених у роботі завдань були використані загальні та спеціальні методи наукового пізнання: історико-логічний метод – при дослідженні генези формування наукових знань про економічний розвиток та зростання, при класифікації підходів до визначення категорій «економічне зростання», «економічний розвиток», визначенні факторів економічного зростання; метод систематизації та класифікації – при побудові системи показників економічного зростання та розвитку; системний підхід і системний аналіз – при удосконаленні теоретичних уявлень про розширене відтворення національної економіки, обґрунтуванні трансмісійного механізму формування інвестиційних ресурсів економічного зростання; аналіз і синтез – при обґрунтуванні явного та прихованого економічного зростання, аналізі гендерних детермінантів економічного зростання; метод кількісних та якісних порівнянь – при обґрунтуванні транскрівневих переходів стосовно оцінки економічного зростання та розвитку; економіко-математичного моделювання – при моделюванні впливу факторів зростання на динаміку національної економіки та особливості циклічності, оцінці глибини конвергенції економічних процесів національних економік в умовах глобалізації; графічний методи – при теоретичному обґрунтуванні впливу податкової політики на економічне зростання через аналіз поведінки фірми на мікрорівні.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та інші державні нормативні акти, статистичні матеріали, монографічні та періодичні публікації з досліджуваної проблематики. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи стали положення економічної теорії, що викладені у працях провідних українських та зарубіжних учених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукової проблеми обґрунтування теоретичних положень, методологічних засад і методичних підходів до аналізу проблем економічного зростання національної економіки у сучасних умовах, концептуалізації макроекономічного механізму його забезпечення.

Найбільш важливими результатами дослідження, що характеризують його новизну, розкривають зміст дисертації і виносяться на захист, є такі:

вперше:

запропоновано трансрівнево-інтеграційний методологічний підхід щодо дослідження економічного зростання та економічного розвитку, який ґрунтується на парадигмі інтеграційної моделі національної економіки, що спирається на цілісність та інтенсифікацію взаємозв'язків між окремими підсистемами, елементами та стадіями системи розширеного відтворення, рівнями впливу на економічну систему за рахунок суперпозиції складових економічного зростання та економічного розвитку;

запропоновано трансрівневий науковий підхід до аналізу та оцінювання економічного зростання та розвитку, що передбачає виділення підсистеми відповідних факторів і показників економічного зростання та розвитку з врахуванням їх інтеграційної взаємодії, а також граничної та міжпроцесної трансформації, завдяки чому створюються додаткові можливості для підвищення ефективності регулювання зростання національної економіки;

розроблено концептуальний підхід до обґрунтування механізму впливу заощаджень на економічне зростання, що передбачає виділення таких складових: активних і пасивних форм заощаджень домашніх господарств та підприємств; трансмісійного механізму формування інвестиційних ресурсів економічного зростання з урахуванням особливостей рішень економічних суб'єктів в офіційному та тіньовому секторах національної економіки;

запропоновано авторське визначення поняття гендерної гетерогенності доходів як розмежування доходів населення залежно від статевікових характеристик, що обумовлюється специфічними відмінностями соціально-економічних відносин жінок і чоловіків у межах основних суспільних інститутів; обґрунтовано механізм впливу гендерних процесів на економічне зростання шляхом врахування пріоритетних гендерних факторів ендогенізації доходів, таких як співвідношення: а) середньої очікуваної тривалості життя при народженні жінок та чоловіків; б) статевих груп за кількістю; в) часток чоловіків та жінок у складі економічно активного населення; г) вікових статевих груп;

удосконалено:

теоретичні уявлення про розширене відтворення національної економіки, в яких, на відміну від існуючих, виділено рефлексивні та пружні (еластичні) фактори економічного зростання залежно від характеру їх трансформації у рамках економічної системи;

методичний підхід до моделювання впливу факторів економічного зростання на циклічний рух національної економіки, а саме, виділені фактори, що впливають найбільш інтенсивно на показники економічного зростання в Україні;

наукові уявлення про природу основного капіталу, а саме, доведено існування двох складових основного капіталу, життєвий цикл першої з яких залежить від фізичного зносу та триває 10-12 років, а другого – від морального старіння та триває 6-7 років;

теоретичні положення щодо сутності фіктивного капіталу за рахунок виділення на основі систематизації зв'язків між фіктивним та реальним капіталом трьох типів фіктивного капіталу: першого, що виникає та існує тільки у тісному зв'язку з реальним капіталом, другого – частково втрачає «базову» вартість у результаті самостійного ринкового руху, третього – повністю втрачає «базову» вартість і має переважно борговий характер. Це дозволило встановити пріоритетний вплив першого та другого типів фіктивного капіталу на економічне зростання;

теоретичні положення щодо мікроекономічного моделювання поведінки фірми стосовно вибору оптимальних обсягів виробництва, що, на відміну від існуючих, враховують рівень податкового навантаження та дозволяють розширити уявлення про вплив співвідношення офіційної та тіншової економіки на економічне зростання;

класифікацію країн за ознакою взаємозв'язків динаміки експорту та економічного зростання, що, на відміну від існуючих, передбачає їх розподіл за характером динамічних рядів коефіцієнта кореляції темпів приросту експорту та темпів приросту ВВП, що дозволяє диференціювати результати від розширення експорту для різних категорій країн залежно від рівня їх добробуту;

дістали подальшого розвитку:

визначення дефініцій економічного зростання та економічного розвитку як двох взаємопов'язаних складових розширеного відтворення національної економіки за такими параметрами як зміст, мета, механізм та ознаки руху, результат. Економічне зростання визначається як один із базових багатофакторних, багатовимірних процесів у рамках відтворення економічної системи, що полягає у розширенні національного виробництва, досягненні кількісних та якісних змін в економічній системі, добробуті та національному багатстві і проявляється у динаміці показників національної економіки під впливом екзогенних та ендогенних факторів економічного, організаційного, структурного, інституціонального характеру. Під економічним розвитком розуміється багатофакторний та багатовимірний процес інтегрованих структурних перетворень економічної системи на інноваційній основі з метою підвищення ефективності суспільного виробництва й якості споживання, що передбачає докорінні трансформації матеріального базису та сукупності відносин суспільного життя у рамках забезпечення загальних відтворювальних процесів;

методичний підхід до оцінювання глибини конвергенції економічних процесів національних економік в умовах глобалізації, що, на відміну від існуючих підходів, передбачає введення показника β -відхилення як характеристики різниці між темпами приросту ВВП розвинутих країн та інших груп країн. Це дозволяє поглибити динамічний аналіз показників ВВП;

економіко-теоретичне обґрунтування ролі інвестицій в економічному зростанні, а саме: по-перше, виявлено, що для країн з рівнем доходів вище середнього на економічне зростання більше впливає збільшення загальних валових нагромаджень, ніж збільшення валових нагромаджень в основний

капітал, а для країн з доходами, менше середнього рівня, – навпаки; по-друге, виявлено тісний зв'язок між динамікою ВВП на душу населення в Україні та співвідношенням інвестицій у людський капітал до ВВП (з часовим лагом у три роки).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні та методологічні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних рекомендацій щодо забезпечення економічного зростання національної економіки в сучасних умовах.

Основні теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи були використані: Департаментом економічного розвитку Дніпропетровської обласної державної адміністрації при розробці комплексної стратегії розвитку Дніпропетровської області на період до 2015 року та проекту стратегії розвитку Дніпропетровської області до 2020 року (довідка № 973/0/31-14 від 06.08.2014 р.); Управлінням науки, вищої та професійно-технічної освіти Департаменту освіти та науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації при удосконаленні програм розвитку освітньої галузі Дніпропетровського регіону (довідка № 4101/0/211-14 від 05.09.2014 р.); Спеціалізованою державною податковою інспекцією з обслуговування великих платників у м. Дніпропетровську Міжрегіонального головного управління Міндоходів України при оцінці впливу податкового тиску на економічне зростання через аналіз поведінки підприємств (довідка № 21501/10/28-01-04-26 від 14.08.2014 р.); Дніпропетровською торгово-промисловою палатою у консалтинговій роботі з метою підвищення конкурентоспроможності регіональних виробників, розширення можливостей виходу на нові ринки, залучення додаткових інвестицій (довідка № 1226/01-07 від 16.09.2014 р.).

Теоретичні положення дисертаційної роботи використані у Дніпропетровському університеті імені Альфреда Нобеля при розробці навчально-методичного забезпечення дисциплін «Макроекономіка», «Управління зовнішньоекономічною діяльністю», «Міжнародні стратегії економічного розвитку» (довідка №818/1 від 12.06.2014 р.), у Академії митної служби України Міністерства освіти та науки України – для дисциплін «Макроекономіка», «Державне та регіональне управління» (довідка № 11/1-1246 від 30.09.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до теоретико-методологічного обґрунтування економічного зростання національної економіки в сучасних умовах. Наукові результати, що викладені у дисертації та виносяться на захист, є самостійним здобутком автора та відображені у публікаціях за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення дисертації апробовані на 23 науково-практичних конференціях, симпозіумах та форумах:

міжнародні форуми: Міжнародний Нобелівський економічний форум «Світова економіка XXI століття: цикли та кризи» (м. Дніпропетровськ, 11-13 вересня 2008 р.); Международный форум «Инновационные технологии в

экономическом и бизнес-образовании» (м. Гомель, 21-24 травня 2013 р.); Міжнародний Нобелівський економічний форум «Світова економіка XXI століття: цикли та кризи» (м. Дніпропетровськ, 21-24 травня 2014 р.), Drivers for progress in the global society: European Interdisciplinary Forum 2014 (EIF 2014) (м. Вільнюс, 18-19 червня 2014 р.);

міжнародні науково-практичні конференції: «Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки на сучасному етапі» (м. Дніпропетровськ, 23 листопада 2007 р.), «Економічна політика країн ЄС в умовах глобалізації» (м. Донецьк – м. Познань, 16 жовтня 2009 р.); «Российское предпринимательство: история и современность» (м. Москва, 6 травня 2010 р.), «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України» (м. Дніпропетровськ, 20-22 травня 2010 р.), «Экономика, наука, образование: проблемы и пути интеграции» (м. Москва, 26-27 жовтня 2010 р.), «Актуальне проблеми економіки и права» (м. Барановичи, 29-30 квітня 2010 р.), «Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки» (м. Дніпропетровськ, 22 березня 2011 р.), «Актуальные проблемы историко-экономических исследований» (м. Москва, 22 березня 2011 р.), «Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки» (м. Дніпропетровськ, 8 грудня 2011 р.), «Актуальные проблемы историко-экономических исследований» (м. Москва, 23 березня 2012 р.), «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (м. Харків, 15-16 листопада 2012 р.), «Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки» (м. Дніпропетровськ, 26 березня 2013 р.), «Формування та розвиток економіки в сучасних умовах господарювання» (м. Луцьк, 22-23 травня 2013 р.), «International Relations 2013: Current issues of world economy and politics» (м. Братислава, 5-6 грудня 2013 р.), «Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки» (м. Дніпропетровськ, 12 грудня 2013 р.), «Формирование инфраструктуры и институтов инновационной экономики» (м. Краснодар, 11-14 березня 2014 р.), «Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки» (м. Дніпропетровськ, 26 березня 2014 р.).

міжсвузівські науково-практичні конференції: «Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки» (м. Дніпропетровськ, 26 квітня 2007 р.), «Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки» (м. Дніпропетровськ, 13 грудня 2007 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 43 наукові праці загальним обсягом 50,95 друк. арк., з яких автору належить 37,85 друк. арк., у тому числі одна одноосібна монографія, одна колективна монографія, 24 статті у наукових фахових виданнях (з яких 2 статті у зарубіжних фахових виданнях та 9 статей у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз), 17 матеріалів конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Вона містить 418 сторінок, із них 369 сторінок основного тексту, список використаних джерел з 291 найменування на 30 сторінках та 14 додатків на 19 сторінках. Вона містить

34 таблиць, 64 рисунка (з них 3 таблиць і 5 рисунків займають 8 окремих сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтована актуальність теми дисертаційного дослідження, показаний стан наукової розробки проблеми, сформульовані мета та завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, наукова новизна та практичне значення роботи, вказаний особистий внесок здобувача та наведені дані про публікації та апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми економічного зростання**» проведений історико-логічний аналіз наукових поглядів на економічне зростання та розвиток, удосконалено методологічні засади дослідження економічного зростання та економічного розвитку, уточнено категоріальний апарат, удосконалено класифікацію факторів економічного зростання, запропоновано методичний підхід до оцінювання економічного зростання у сучасних умовах, а також методичний підхід до моделювання впливу факторів зростання на динаміку національної економіки.

Для дослідження економічного зростання та розвитку запропоновано застосовувати трансрівнево-інтеграційний методологічний підхід, основою якої є парадигма інтеграційної моделі національної економіки. Методологічний підхід дозволяє поглибити теоретичні уявлення про цілісну систему розширеного відтворення національної економіки за рахунок більш повного врахування зв'язків таких процесів, як економічне зростання та економічний розвиток. Зростання та розвиток у цій системі характеризуються за такими параметрами як зміст, мета, механізм, ознаки руху, результат.

Економічне зростання визначається як один із базових багатфакторних, багатовимірних процесів у рамках відтворення економічної системи, що полягає у розширенні національного виробництва, досягненні кількісних та якісних змін в економічній системі, добробуті та національному багатстві і проявляється у динаміці показників національної економіки під впливом екзогенних та ендогенних факторів економічного, організаційного, структурного, інституціонального характеру. Під економічним розвитком розуміється багатфакторний та багатовимірний процес інтегрованих структурних перетворень економічної системи на інноваційній основі з метою підвищення ефективності суспільного виробництва й якості споживання, що передбачає докорінні трансформації матеріального базису та сукупності відносин суспільного життя у рамках забезпечення загальних відтворювальних процесів.

Виділення підсистеми факторів та показників економічного зростання та розвитку у рамках зазначеного підходу, а також врахування порядку їх взаємодії, граничної та міжпроцесної трансформації створює синергетичний ефект, використання якого у заходах державного регулювання національної

економіки дозволить підвищити ефективність політики стимулювання зростання.

Запропонована підсистема факторів економічного зростання характеризується багаторівневістю, ієрархічністю, взаємозамінністю, динамічністю розвитку та синергізмом. У дисертації проаналізовано фактори економічного зростання з позиції впливу на економічне зростання, з позиції якісного змісту, спрямованості дії факторів. Запропоновано виділити фактори рефлексивні та пружні залежно від їх трансформації у рамках системи. Пружні фактори впливають на попит та пропозицію товарів безпосередньо. Ці фактори досить добре піддаються кількісному вимірюванню, а їх вплив на економічне зростання відносно легко моделюється. Інша група факторів (рефлексивні) впливають на попит та пропозицію опосередковано, через структурні зрушення, систему мотивації та розподілу, м'які обмеження та стимули. Ці фактори можуть вимірюватись, як правило, лише через непрямі показники, а їх вплив на попит, пропозицію та економічне зростання виявляється досить невизначеним і несталим у часі. До цієї групи можуть бути віднесені інституційні, соціальні та інші фактори, що набувають усе більшого значення у сучасних умовах.

Полікоординатна підсистема показників економічного зростання побудована виходячи з виділення чотирьох типологічних ознак: кількісні та якісні, абсолютні та відносні, макрорівня та мікрорівня, прямі та непрямі. Для показників економічного розвитку пропонується використовувати полікоординатну підсистему більшої розмірності за рахунок використання окремих параметрів мегарівня. В рамках підсистем показників проаналізовано трансрівневі переходи граничного типу («мікрорівень – макрорівень», «макрорівень – мегарівень», «мікрорівень – мегарівень»).

Оскільки підсистеми факторів економічного зростання та розвитку перетинаються, то виділено міжпроцесні переходи FF-типу («фактори економічного розвитку – фактори економічного зростання»). Підсистеми показників економічного зростання та розвитку також мають спільні елементи. На основі цих елементів проаналізовані трансрівневі міжпроцесні переходи DD-типу («показники економічного розвитку – показники економічного зростання»). Деякі показники економічного розвитку – чисельність населення з вищою освітою, народжуваність у країні, гендерні пропорції – є одночасно і показниками економічного розвитку, і факторами економічного зростання. Трансформація показників економічного зростання у фактори зростання – це приклад міжпроцесних переходів DF-типу («показники економічного розвитку – фактори економічного зростання»).

Для моделювання впливу факторів зростання на динаміку національної економіки в Україні у дисертації виділені прямі показники економічного зростання (y_1 – темпи зростання реального ВВП; y_2 – темпи зростання ВНД; y_3 – темпи зростання ВВП на душу населення, y_4 – темпи зростання ВВП на одного зайнятого; y_5 – темпи зростання витрат домогосподарств на кінцеве споживання; y_6 – темпи зростання ВНД на душу населення), а також непрямі ознаки зростання (y_7 – темпи зростання ВВП на одиницю енергоспоживання; y_8 – темпи

зростання витрат на охорону здоров'я; y_9 – частка високотехнологічного експорту в експорті; y_{10} – темпи зростання чистого прибутку бізнесу).

Визначені характеристики національної економіки, що найбільш інтенсивно впливають на економічне зростання. Проведено кореляційно-регресійний аналіз залежності y_i від факторів x_j для української економіки. Як незалежні змінні використовувались такі: x_1 – експорт товарів та послуг; x_2 – частка жінок у робочій силі; x_3 – робоча сила; x_4 – реальний ефективний обмінний курс; x_5 – прямі іноземні інвестиції; x_6 – витрати на освіту; x_7 – митні платежі; x_8 – валові нагромадження; x_9 – валові заощадження; x_{10} – валові нагромадження в основний капітал; x_{11} – загальні витрати на охорону здоров'я; x_{12} – податкові надходження.

На основі аналізу коефіцієнтів багатофакторних лінійних рівнянь регресії у стандартизованій формі для показників та непрямих ознак економічного зростання в Україні виявлено фактори, що є найбільш впливовими для певного показника. У табл. 1 представлені фактори x_j , що мають два найбільших коефіцієнта рівнянь регресії для кожного показника y_i .

Таблиця 1

Фактори, що найбільш інтенсивно впливають на показники та непрямі ознаки економічного зростання

Показники, y_i	Фактори, x_j	Коефіцієнт рівняння регресії
Показники економічного зростання		
Темпи зростання реального ВВП	витрати на освіту	1,09
	робоча сила	0,61
Темпи зростання ВНД	валові нагромадження	2,76
	витрати на освіту	2,55
Темпи зростання ВВП на душу населення	витрати на освіту	3,83
	валові нагромадження	3,58
Темпи зростання ВВП на одного занятого	валові нагромадження	3,27
	витрати на освіту	3,23
Темпи зростання витрат домогосподарств на кінцеве споживання	витрати на освіту	3,09
	валові нагромадження	2,90
Темпи зростання ВНД на душу населення	валові нагромадження	2,72
	витрати на освіту	2,50
Непрямі ознаки економічного зростання		
Темпи зростання ВВП на одиницю енергоспоживання	витрати на освіту	5,26
	робоча сила	2,79
Темпи зростання витрат на охорону здоров'я	валові заощадження	1,72
	податкові надходження	0,94
Частка високотехнологічного експорту в експорті	валові нагромадження в основний капітал	1,76
	податкові надходження	0,55
Темпи зростання чистого прибутку бізнесу	валові нагромадження	1,98
	витрати на освіту	1,83

Факторами, що здійснюють найбільший вплив на прямі показники економічного зростання, виявились валові нагромадження та витрати на освіту. Факторами, що найбільше впливають на непрямі ознаки зростання, виявились валові нагромадження в основний капітал, податкові надходження, валові заощадження, витрати на освіту та робоча сила. У подальшому дослідженні зосереджена увага на аналізі визначених факторів, що утворюють загальну платформу дослідження проблем економічного зростання у сучасних умовах в Україні.

У другому розділі **«Заощадження та інвестиції як фактори економічного зростання»** розглянутий механізм трансформації заощаджень в інвестиції в українській економіці, роль заощаджень як важеля економічного зростання, роль внутрішніх та зовнішніх інвестицій у процесі економічного зростання у різних країнах світу; проаналізовані основні тенденції та проблеми залучення прямих іноземних інвестицій в українську економіку; уточнено природу фіктивного капіталу та виявлені канали його впливу на економічне зростання; проаналізовані інвестиції у людський капітал.

У стимулюванні економічного зростання суттєву роль відіграють інвестиції, що формуються як за рахунок іноземних капіталовкладень, так і за рахунок національних заощаджень. Залежно від того, яка частина національного доходу країни витрачається на споживання, а яка трансформується у заощадження, формуються потенційні обсяги ресурсів для нагромадження капіталу.

Виходячи з посткейнсіанської ідеї про залежність темпів зростання суспільного продукту від розподілу національного доходу, що є функцією від нагромадження капіталу, у роботі розглянуто проблему нагромадження капіталу з позиції ендогенізації норми заощадження, яка є результатом прийняття індивідуальних рішень суб'єктами щодо споживання та заощадження в офіційному та тіньовому секторах економіки.

На основі визначення співвідношення обсягів внутрішніх заощаджень до ВВП для різних груп країн, а також зіставлення їх з динамікою ВВП за період 1990-2012 рр., встановлено, що середньосвітова частка заощаджень зменшується з 2007 р. Розрахунок коефіцієнту парної кореляції для середньорічних темпів приросту ВВП у світі та середньої частки заощаджень у ВВП країн світу показав незначний взаємозв'язок цих показників: коефіцієнт кореляції складає 0,6, поліноміальні тренди мають приблизно однаковий характер.

Аналогічний коефіцієнт парної кореляції був отриманий при аналізі даних щодо країн з ринком, що формується, та ринком, що розвивається. Проте спостерігається протилежний нахил поліноміальних трендів. Щодо групи розвинутих країн, то спостерігається значний зв'язок досліджуваних показників (коефіцієнт кореляції складає 0,8 при подібних лінійних трендах). Визначення тісноти зв'язку цих показників в Україні виявилось складним завданням з причини нерівномірності процесів, що відбувались під час трансформації економіки країни. Тому для виявлення тенденцій розрахований коефіцієнт кореляції у динаміці (табл. 2).

Коефіцієнт кореляції у динаміці між співвідношенням обсягів внутрішніх заощаджень до ВВП та темпами приросту ВВП в Україні за період 2003-2012 рр.

Період	1993-2002	1994-2003	1995-2004	1996-2005	1997-2006	1998-2007
Коефіцієнт кореляції	0,1	0,6	0,7	0,8	0,8	0,7
Період	1999-2008	2000-2009	2001-2010	2002-2011	2003-2012	
Коефіцієнт кореляції	0,6	0,9	0,7	0,6	0,6	

Розрахунки показують, що реформування економіки в Україні супроводжується збільшенням тісноти зв'язку між заощадженнями та темпами економічного зростання. Очевидним є її зниження після кризи кінця 90-х рр., що зумовлено особливостями структурного співвідношення в системі «заощадження – інвестиції», яке в роботі кількісно відображається за допомогою коефіцієнту трансформації заощаджень в інвестиції.

Для обґрунтування механізму впливу заощаджень на економічне зростання у роботі розглянута діяльність основних суб'єктів процесу формування інвестиційних ресурсів, виділені активні та пасивні форми заощаджень залежно від впливу на економічне зростання, виявлені особливості трансмісійного механізму формування інвестиційних ресурсів та уточнені основні етапи трансформації заощаджень в інвестиції для стимулювання зростання національної економіки (рис. 1).

На першому етапі економічні суб'єкти формують доходи, що виступатимуть об'єктами, щодо яких прийматимуться важливі рішення. Другий етап передбачає розподіл доходів на споживання та заощадження. На цьому етапі на рішення суб'єктів-власників коштів впливають як внутрішні фактори (рівень офіційних доходів, рівень тіньових доходів, дія основного психологічного закону), так і зовнішні (фаза економічного циклу, податкова та грошово-кредитна політика держави, політична стабільність). Після того, як визначена частка доходу, що буде заощаджена, розпочинається третій етап – прийняття рішення про форму заощадження та формування портфелю заощаджень. Під портфелем заощаджень розуміється цілеспрямовано сформована сукупність елементів (форм) заощаджень, призначених для здійснення як інвестування, так і відкладеного споживання відповідно до прийнятих суб'єктами рішень. Реалізація розподілу заощаджень – четвертий етап. На п'ятому етапі, відбувається трансформація заощаджень в інвестиції.

Для кількісної оцінки результату дії трансмісійного механізму запропоновано використання коефіцієнту трансформації (KT) як відношення валових внутрішніх інвестицій (I) до заощаджень (S) (у відсотках):

$$KT = \frac{I}{S} \cdot 100\% \quad (1)$$

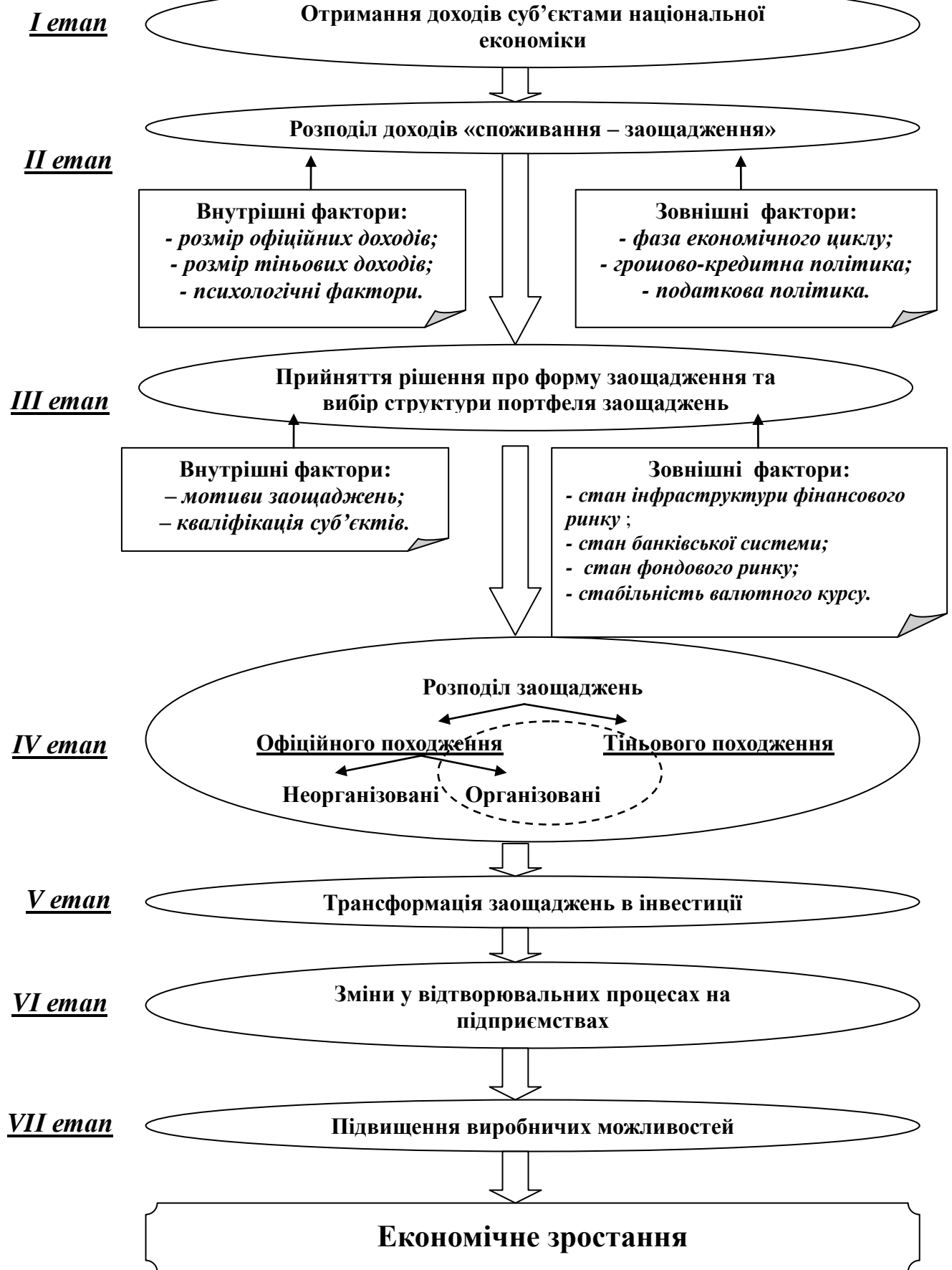

Рис. 1. Трансмісійний механізм формування інвестиційних ресурсів як потенціалу економічного зростання

Бажане значення коефіцієнту трансформації – одиниця. В Україні виявлено відхилення цього показника від бажаного значення. Це можна вважати одним із підтверджень висновку кейнсіанської теорії про нестійкість рівноваги заощаджень та інвестицій у ринкових умовах. Виділено періоди (1995 р., 2007 р., 2008 р., 2009 р.), в яких *КТ* більше одиниці, що свідчить про перевищення інвестицій над заощадженнями. Ймовірними причинами такого співвідношення є: по-перше, можливість використання раніше накопичених коштів як інвестицій; по-друге, врахування ролі тіньового сектору, величина якого впливає на показники обсягів заощаджень та інвестицій як на етапі формування заощаджень, так і на етапі трансформації заощаджень в інвестиції.

Для аналізу взаємозалежності економічного зростання та реальних інвестицій визначено коефіцієнт кореляції темпів приросту ВВП та темпів приросту валового нагромадження для різних груп країн світу. Результати підтверджують наявність стійкої взаємозалежності між цими показниками. Прослідковується загальна тенденція до збільшення залежності економічного зростання від реального інвестування на сучасному етапі розвитку світової економіки: тіснота зв'язку зростає у середньому у світі та для усіх груп країн. Значимим цей зв'язок є переважно для країн з середніми доходами, з доходами вище та нижче середнього рівня. Для країн з високими доходами цей показник знаходиться на рівні близько до 0,7 (тіснота зв'язку – висока). Для країн з низькими доходами спостерігається відсутність значимого зв'язку за весь період 1960-2013 рр., але можна бачити посилення залежності економічного зростання від валового нагромадження у період 1980-2013 рр.

Середньорічні частки валового нагромадження та валового нагромадження в основний капітал у ВВП країн світу у період 1960-2012 рр. мають зростаючі тренди, проте середньорічна частка валового нагромадження зростає швидше за середньорічні частки валового нагромадження в основний капітал. Відповідно до розрахунків, країни з більш високим рівнем доходу мають більшу частку валових нагромаджень та валових нагромаджень в основний капітал у ВВП, ніж країни з низьким рівнем доходу.

Отже, для країн з рівнем доходів вище середнього та високим на економічне зростання більше впливають процеси зростання валових нагромаджень, ніж темпи зростання валових нагромаджень в основний капітал. Проте, для країн з доходами, що менше середнього рівня, навпаки, більшу роль в економічному зростанні відіграють процеси валових нагромаджень в основний капітал.

В економіці України частка валового нагромадження у ВВП досягла максимуму у 1993 р. (36,3%), після якого вона знижувалась до 17,4% у 1999 р. В період 2000-2007 рр. виявилась позитивна тенденція щодо збільшення частки валового нагромадження до 28,2%, період кризи характеризується суттєвим падінням показника до 19%. Але, якщо мова йде про обмеження інвестиційних коштів, то причиною є не частка валових нагромаджень у ВВП, а обсяги ВВП. Крім того, важливим моментом є структуризація валових нагромаджень з точки зору їх використання.

З метою теоретичного обґрунтування взаємозалежності економічного зростання національної економіки від прямих іноземних інвестицій, тенденцій та перспектив залучення іноземного капіталу в Україну були виділені та досліджені показники 20 країн – найбільших реципієнтів прямих іноземних інвестицій у світі у 2012 р. за даними UNCTAD (8 – країни, що розвиваються, та країни з ринком, що формується, та 11 – розвинуті країни). Виявлений значний тісний зв'язок між обсягом прямих іноземних інвестицій та реальним ВВП щодо всіх країн. Проте, серед цих країн тільки 9 мають високі темпи зростання (більші 3,73%).

У прирості прямих іноземних інвестицій 78% припадає на розвинуті країни. У групі розвинутих країн, що є лідерами щодо залучення іноземних інвестицій, переважна більшість країн (8 з 11) мають темпи зростання нижчі за середні світові темпи. Тобто, не можна однозначно стверджувати, що в індустриальних країнах економічне зростання та рівень іноземного інвестування характеризуються позитивною кореляцією. У групі країн з ринком, що формується, та країн, що розвиваються, переважна більшість з них (5 з 8) мають стало високі темпи зростання.

За останні роки спостерігається тенденція до зниження темпів зростання прямих іноземних інвестицій в Україну. Зважаючи на висновок про тісний зв'язок реального ВВП та прямих іноземних інвестицій в інших країнах, очевидно, що Україна потребує створення умов для більш активного надходження іноземного капіталу. Для реалізації цієї мети в Україні необхідно подолати ключові негативні фактори, що спричиняють деструктивний вплив на економіку.

Виявлено тісний зв'язок між динамікою ВВП на душу населення в Україні та відношенням інвестицій у людський капітал до ВВП (коефіцієнт кореляції складає 0,72, зокрема на освіту – 0,82, на охорону здоров'я – 0,77). При цьому, кореляція між цими величинами збільшується з часовим лагом та досягає максимуму при трирічному інтервалі запізнення (табл. 3).

Таблиця 3

Результати кореляційного аналізу відношень витрат на охорону здоров'я та освіту до ВВП та ВВП на душу населення в Україні

Часовий лаг, роки	Коефіцієнт кореляції між відношенням витрат на охорону здоров'я до ВВП та ВВП на душу населення	Коефіцієнт кореляції між відношенням витрат на освіту до ВВП та ВВП на душу населення
5	-0,01	0,54
4	0,44	0,82
3	0,77	0,91
2	0,70	0,90
1	0,56	0,79
0	0,34	0,63

У дисертації виявлено взаємозв'язки між нагромадженням фіктивного капіталу та показниками економічної динаміки, між фіктивним та реальним капіталом. Дослідження показує, що відбулось суттєве розширення форм

існування фіктивного капіталу, масштабів його функціонування та спектру інструментів його утворення.

Виділені типи фіктивного капіталу на основі характеру та сили зв'язку з реальним капіталом: перший – виникає та існує тільки у тісному зв'язку з реальним капіталом; другий – частково втрачає «базову» вартість у результаті самостійного ринкового руху; третій – повністю втрачає «базову» вартість і має переважно борговий характер. Фіктивний капітал першого та другого типів безпосередньо бере участь у циклічних процесах національної економіки, стимулюючи реальне економічне зростання через сукупний попит.

У третьому розділі **«Розподіл та перерозподіл доходів як фактори зростання національної економіки»** опрацьовані теоретичні положення стосовно системи факторів, що впливають на економічне зростання через сукупний попит; виявлені механізми та напрями впливу податкового регулювання на забезпечення економічного зростання національної економіки, а також зв'язки між тіньовим сектором економіки та економічним зростанням; визначені особливості впливу гендерних процесів на економічне зростання.

Фактори, що впливають на економічне зростання через сукупний попит – це фактори пов'язані з доходом як на макрорівні, так і на мікрорівні. Розподіл доходів обумовлює рівень продуктивності суспільної праці, умови формування людського капіталу, соціальну стабільність в країні тощо.

Первинні доходи суб'єктів економічних відносин є об'єктами податкового регулювання. Через механізм податкової системи відбувається формування суспільних бюджетів. Теоретичні й емпіричні дослідження свідчать, що надмірний рівень податкового навантаження пригнічує підприємницьку ініціативу та викликає тінізацію економічної діяльності, що в свою чергу обмежує фінансовий базис функціонування національної економіки завдяки фактичному звуженню доходної бази оподаткування, скороченню відповідних надходжень.

Теоретично обґрунтовано особливості податкового впливу держави на економічне зростання через аналіз поведінки фірми у ринковому середовищі. Цей вплив відбувається при збільшенні ставки податку в абсолютному виразі за рахунок зміни положення кривої середніх сукупних витрат до критичної межі, за умови досягнення якої фірма вважатимуть діяльність не вигідною.

На рис. 2. подано ситуацію, у якій фірма отримує чистий прибуток в умовах монополістичної конкуренції, що задано кривою D. При збільшенні ставки податку та відповідному збільшенні податку в абсолютному вираженні положення кривої середніх сукупних витрат зміниться, крива АТС переміститься у положення АТС₁. Відповідно змінить положення і крива граничних витрат. Це зменшить рівень чистого прибутку фірми і також позначиться на рівноважному обсязі продукції. Якщо перейти на рівень агрегованих показників, то при незмінному рівні цін на продукцію «легальна» національна економіка недоотримає обсяги реалізованої продукції у відповідній галузі, що у кінцевому рахунку призведе до недовиробництва ВВП.

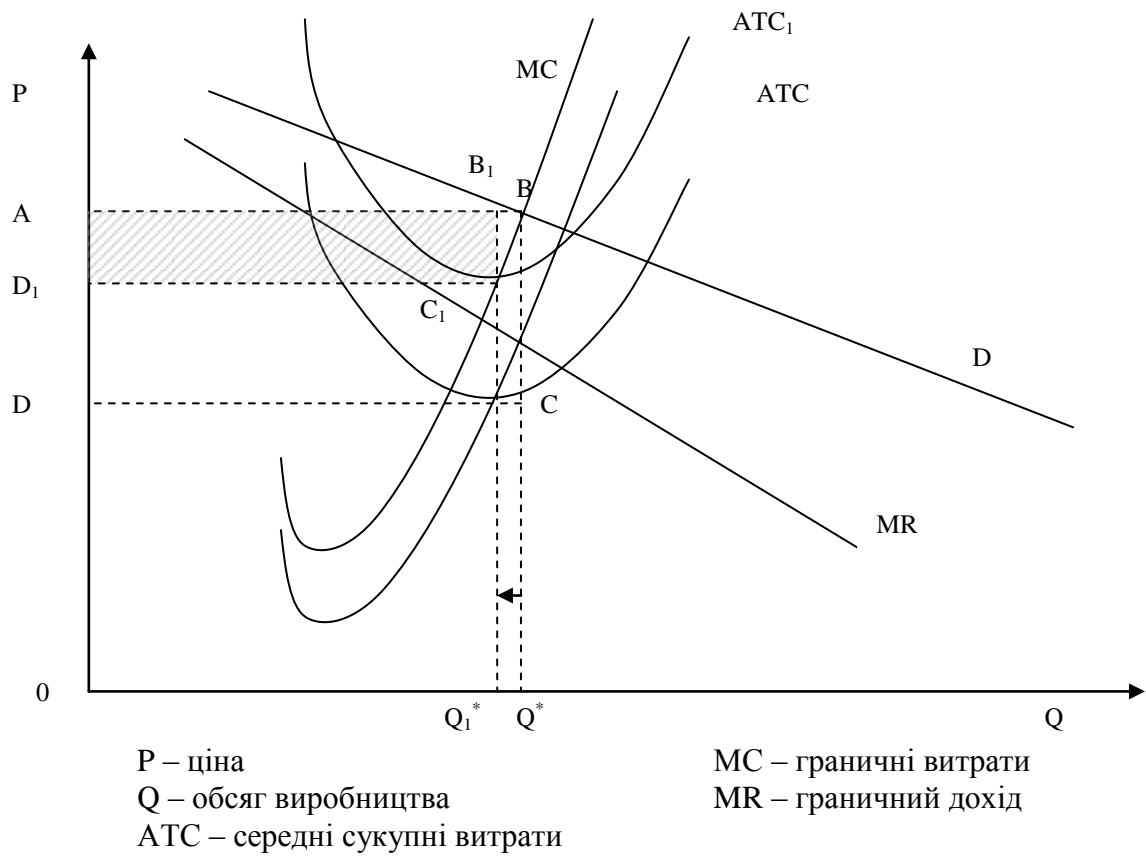

Рис. 2. Зміни чистого прибутку фірми при підвищенні податкового навантаження

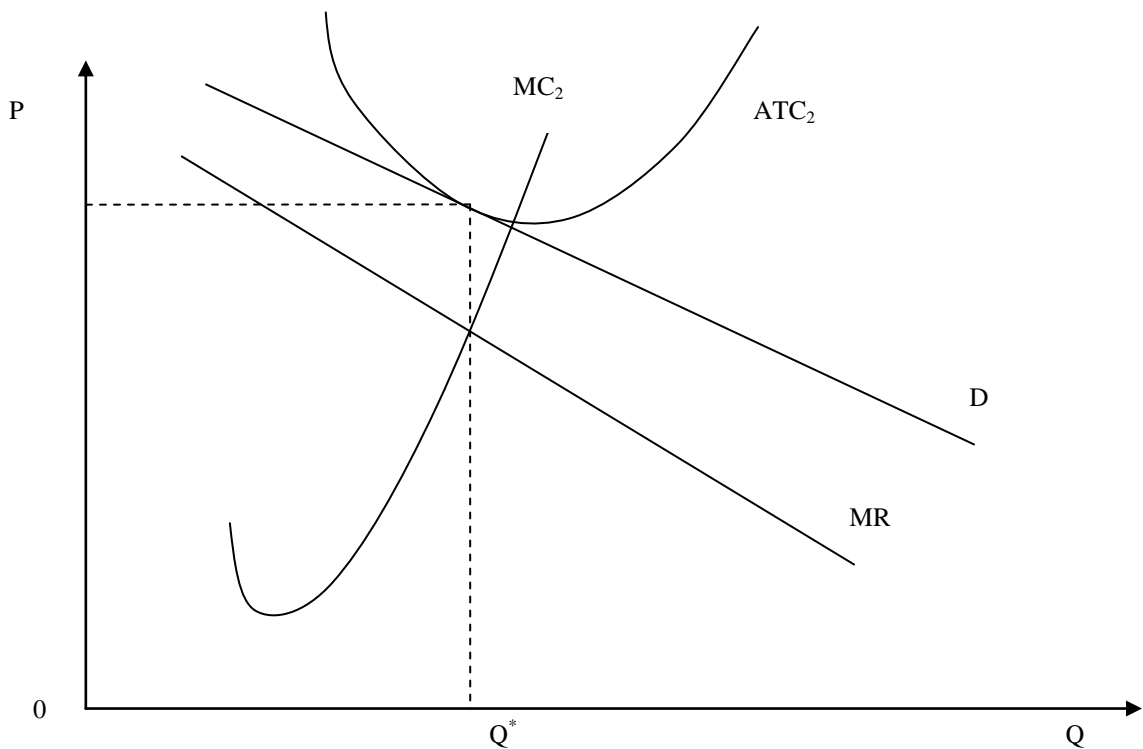

Рис. 3. Гранична ситуація у поведінці фірми при підвищенні податкового навантаження

Критичною межею, за умови досягнення якої фірми будуть вважати діяльність при такому оподаткуванні не вигідною, є досягнення кривою середніх сукупних витрат положення ATC_2 , у якому крива ATC_2 торкається кривої попиту D (рис. 3). Це відповідає ситуації, коли фірма не отримує чистий прибуток, а отримує тільки нормальний прибуток. Підвищення податків більшою мірою призводить до ситуації, що з точки зору бухгалтерських результатів фірма все ще отримує прибуток, але фактично реагує на такий рівень прибутку як на збитки. Найбільш ймовірним варіантом поведінки фірми у такій ситуації буде намагання мінімізувати витрати за рахунок несплати податків, тобто тінзація діяльності. Але, виходячи з теорії раціональних очікувань, такий перехід може відбутись ще раніше, тобто до досягнення кривою середніх сукупних витрат критичного положення.

Для об'єктивної оцінки зростання національної економіки, запропоновано введення у науковий обіг коефіцієнту коригування економічного зростання на рівень тінзації – k_s^{EG} як певної поправки на тіншову діяльність. Пропонується ввести поняття явного та прихованого економічного зростання. Явне економічне зростання виражається у динаміці офіційних кількісних та якісних показників, а приховане – у динаміці цих показників, взятих з коефіцієнтом коригування економічного зростання на рівень тінзації.

Виділено як прямий, так і непрямий вплив тіншового сектору економіки на економічне зростання. При цьому прямий вплив проявляється у заниженні офіційних показників економічного зростання. Якщо розглядати ВВП як основний показник явного економічного зростання, то під впливом тіншового сектору в його структурі фактично втрачається частина доходів у формі оплати праці найманих працівників, валового доходу підприємств та податкових надходжень.

Непрямий вплив тіншової економіки відбивається, зокрема, на ефективності макроекономічної політики. Відбувається викривлення макроекономічних результатів, що негативно позначається як на прогнозуванні, так і на прийнятті рішень в системі державного регулювання економіки. Виникає проблема наявності достовірних даних про масштаби, структуру та динаміку економічної діяльності в країні. Зокрема, можна говорити про деформації в податково-бюджетному, грошово-кредитному та зовнішньоекономічному регулюванні.

Аналіз податкової політики країн ЄС і тенденцій змін у тіншовій діяльності показує, що можна виділити декілька напрямів впливу держави на тіншовий сектор: по-перше, маніпулювання ставками податків; по-друге, посилення контролю за дотриманням податкового законодавства; по-третє, підвищення прозорості фінансових операцій.

У методологію дослідження включені також інші фактори, які визначають диференціацію доходів. У роботі визначено, що гендерні та демографічні процеси є впливовими факторами ринку праці, гетерогенності доходів населення та відповідно позначаються на економічному зростанні. Під гендерною гетерогенністю доходів розуміється диференціація доходів населення залежно від статево-вікових характеристик, що обумовлюється

специфічними відмінностями соціально-економічних відносин жінок і чоловіків у межах основних суспільних інститутів. Основними гендерними факторами ендогенізації доходів є: співвідношення середньої очікуваної тривалості життя при народженні жінок та чоловіків; співвідношення статевих груп за кількістю; співвідношення часток чоловіків та жінок у складі економічно активного населення; співвідношення вікових статевих груп. Усі ці показники мають суттєвий вплив на стан ринку праці, що у свою чергу відбивається на показниках економічного зростання. Відсутність гендерної збалансованості на ринку праці створює умови для зниження ефективності суспільного виробництва та може спричинити деструктивний вплив на розвиток національної економіки.

У четвертому розділі **«Вплив зовнішньоекономічних факторів на зростання національної економіки»** розглянута проблема зростання національної економіки в аспектах його залежності від глобальних тенденцій світової торгівлі, а також динаміки розвитку та зростання інших країн світу; визначені основні тенденції економічного зростання національної економіки у сучасних умовах та встановлений вплив на нього зовнішньоекономічних факторів; проаналізовані гіпотези конвергенції.

Залежність від участі країни у міжнародній торгівлі значною мірою відображається в експортних показниках. З одного боку, експорт країни є безпосередньою складовою ВВП і сукупного попиту, тому зростання експорту прямо відбивається на показниках економічного зростання. З іншого боку, експортна конкурентоспроможність є об'єктивною оцінкою стану справ в економіці країни. Вона опосередковано відображає важливі передумови економічного зростання – конкурентоспроможність національної економіки, її окремих галузей та підприємств (технологічний рівень, інноваційність, потенціал управління, продуктивність праці, регуляторну діяльність тощо).

Динаміка показників ВВП та експорту за 1990-2012 рр. у світі та у розвинутих країнах має подібні тренди, що є аргументом на користь того, що експорт може розглядатись і як показник загальної конкурентоспроможності національної економіки, і як безпосередній фактор економічного зростання.

Для визначення ролі експорту в економічному зростанні різних груп країн проведено кореляційний аналіз (з 1990 р.) темпів приросту ВВП та темпів приросту експорту за даними 168 країн. За показником кореляції виділено наступні групи країн:

- у діапазоні коефіцієнту кореляції від 0,9 та вище (що свідчить про значну залежність зростання ВВП від експорту) – 4 країни (ОАЕ, Саудівська Аравія, Бруней, Оман), що більшу частку свого ВВП отримують за рахунок експорту енергоносіїв;

- у діапазоні від 0,8 до 0,89 – 33 країни світу (переважно країни Європи та Азії з високим та вищим за середній доходом на душу населення);

- у діапазоні від 0,7 до 0,79 – 32 країни світу з середнім та нижчим за середній доходом (до цієї ж групи потрапила, зокрема, Україна);

– у діапазоні від 0 до 0,69 – 90 країн світу (зокрема, США, Білорусь, Молдова, африканські, близькосхідні, східноазіатські та тихоокеанські країни, що розвиваються);

– у діапазоні від (- 0,44) до 0 – 9 країн світу (найбідніші країни за класифікацією ООН).

Найбільша кореляція між динамікою експорту та динамікою ВВП спостерігається у країнах з високим рівнем добробуту. Показник кореляції для української економіки менше, ніж аналогічний для світу у цілому та для розвинутих країн. Це вказує на те, що українська економіка поки що не досить активно використовує експортний потенціал як фактор економічного зростання.

Для аналізу довгострокових тенденцій розвитку світової економіки проаналізовано динамічні ряди показника кореляції темпів приросту експорту та темпів приросту ВВП у 1990-2012 рр. відрізками тривалістю 10 років для 169 країн. Виділено групу країн, для яких спостерігається постійна висока залежність темпів економічного зростання та темпів приросту експорту, причому коефіцієнт кореляції не зростає. Це, насамперед, розвинені, глибоко інтегровані у світогосподарські зв'язки країни ЄС, що найбільшою мірою скористались можливостями глобалізації, проте потенціал подальшого зростання за рахунок цього фактору для них обмежений. Що стосується України, то для неї, як і для більшості країн з ринком, що формується, за останні 10 років залежність економічного зростання від експорту значно підвищилась і продовжує зростати.

Глобалізація є впливовим сучасним фактором економічного зростання. Одним із її результатів є конвергенція економічного розвитку та зростання. Конвергенція пояснюється дифузією передового досвіду та методів забезпечення економічного розвитку та зростання. При цьому, лідерами, що задають траєкторію глобального розвитку, виступають розвинуті країни, які в результаті проривів у науці та техніці швидко охоплюють технологічні потенціали, виступають генераторами «досвіду зростання». Інші країни переважно є акцепторами досвіду, але результат розвитку для таких країн визначається тим, наскільки доцільно, своєчасно та ефективно він застосовується в національній економічній системі.

Враховуючи особливості циклічності економічної динаміки та впливу глобалізаційних факторів на означений процес, запропоновано використати показник β -відхилення, що характеризує абсолютну різницю між темпами зростання ВВП різних груп країн порівняно з темпами зростання ВВП розвинутих країн. На основі показника β -відхилення перевірено гіпотезу β -конвергенції на сучасному етапі розвитку світової економіки. У табл. 4 наведені розрахунки показника β -відхилення за період 1993-2012 рр. для країн з ринком, що формується, та країн з ринком, що розвивається, а також для України.

Отже, починаючи з 2000 р. темпи економічного зростання країн, що розвиваються, та країн з ринком, що формується, перевищують темпи зростання розвинутих країн, про що свідчить додатній показник β -відхилення для зазначених країн. Крім того, темпи зростання ВВП країн з ринком, що розвивається, та країн з ринком, що формується, дещо перевищують темпи

зростання світового валового продукту. Проте, аналіз темпів зростання ВВП в Україні та показника β -відхилення не дає можливості зробити аналогічні висновки.

Таблиця 4

Динаміка темпів приросту ВВП та β -відхилення за 1993-2012 рр., %

Рік	$T_{\Delta ВВП}$				β -відхилення	
	Усі країни світу	Україна	Розвинуті країни	Країни, з ринком, що формується та країни, що розвиваються	Країни з ринком, що формується та країни, що розвиваються	Україна
1993	4,07	-12,92	4,23	4,04	-0,19	-17,15
1994	4,35	-21,14	6,41	3,87	-2,54	-27,54
1995	5,48	-10,31	6,17	5,32	-0,85	-16,48
1996	6,32	-8,13	5,61	6,48	0,87	-13,75
1997	7,11	-1,47	6,13	7,34	1,21	-7,60
1998	4,56	-0,71	4,20	4,65	0,44	-4,91
1999	5,04	1,27	5,63	4,90	-0,73	-4,36
2000	6,44	8,22	7,25	6,25	-1,00	0,98
2001	6,19	11,60	4,52	6,59	2,06	7,08
2002	5,26	6,90	4,09	5,54	1,45	2,81
2003	6,50	11,80	4,52	6,96	2,44	7,29
2004	8,79	15,14	6,54	9,31	2,76	8,59
2005	8,85	5,71	6,80	9,32	2,52	-1,09
2006	9,29	10,87	7,72	9,65	1,94	3,15
2007	9,04	10,72	7,62	9,37	1,76	3,11
2008	6,40	4,57	2,97	7,19	4,22	1,60
2009	0,96	-14,06	-3,15	1,91	5,06	-10,90
2010	5,58	5,49	3,97	5,95	1,99	1,52
2011	5,84	7,42	4,00	6,26	2,27	3,42
2012	5,39	1,94	2,13	6,52	4,39	-0,19

У ході дослідження найбільш характерних для країн світу економічних циклів проведений спектральний аналіз показника ВВП на душу населення у цінах 2005 р. 87 країн світу за допомогою швидкого перетворення Фур'є. Виявлена різниця в амплітудах коливань між 18-25 річним циклом та 10-12 річним циклом дозволяє зробити висновок про емпіричну незалежність цих циклічних коливань. Крім того, практично в усіх країнах виділяються 6-7 річні коливання та 10-12 річний цикл. Це прояв одного й того ж циклу, але залежно від країни та рівня її розвитку, він має різну довжину. Близькість амплітуд коливань свідчить про взаємозалежність цих циклів. Отримані результати дають підставу виділити дві складові основного капіталу з різними за тривалістю життєвими циклами: одна має життєвий цикл 10-12 років, друга – приблизно 6 років. Менша тривалість життєвого циклу пов'язана зі зростаючим значенням морального зношування основного капіталу. Такий висновок підтверджується тим, що принципово нові технічні та технологічні рішення з'являються з періодичністю 4-6 років.

У п'ятому розділі «**Орієнтація державного регулювання в Україні на економічне зростання**» на основі теоретичного узагальнення напрацьованих науковців та аналізу практичних результатів проаналізовано роль держави у забезпеченні економічного зростання; визначено основні напрями удосконалення державної політики України з метою забезпечення економічного зростання у сучасних умовах.

Україна перебуває під впливом інтеграційних та глобалізаційних процесів. Цей вплив є складним, багатofакторним, певною мірою прихованим, але в цілому достатньо суттєвим. В цілому його основними результатами у контексті проблем державного регулювання можна вважати: трансформацію суверенітету та ролі держави, модернізацію парадигми державного регулювання, інтернаціоналізацію внутрішніх функцій держави, перерозподіл деяких функцій між державою, наддержавними інститутами та комерційними структурами, адаптацію до глобальних умов конкуренції.

У роботі виділено основні перешкоди формуванню ефективної економічної політики забезпечення економічного зростання в Україні: по-перше, складність забезпечення балансу між державним регулюванням та ринковим саморегулюванням; по-друге, неможливість встановлення ефективної пропорції між державним регулюванням та ринковим саморегулюванням один раз та назавжди; по-третє, наявність інституційних пасток.

В інвестиційній сфері пріоритетними завданнями держави з точки зору сприяння економічному зростанню мають бути: а) стимулювання трансформації заощаджень в інвестиції; б) створення ефективної інфраструктури для зазначеної трансформації; в) забезпечення захисту та безпеки інвестицій.

Україні необхідно по-іншому сформулювати пріоритети в економічній політиці. Аналіз економічної політики в Україні показує, що недостатнє усвідомлення ролі мікрорівневих факторів, насамперед людського капіталу, поки що не спостерігається. У цій сфері існує чимало проблем: отримання першого робочого місця молоддю, зростання безробіття, низький рівень заробітної плати, недостатня соціальна захищеність та невисокі соціальні стандарти тощо. Як наслідок, в Україні відбувається деформація трудових цінностей, масове погіршення якості трудового потенціалу, мотивації та здатності до праці.

Економічна політика України повинна бути спрямована на підвищення показників людського розвитку, що у майбутньому може стати важливим поштовхом для економічного зростання країни. Натомість недостатній рівень розвитку людського капіталу, пов'язаний, у першу чергу, з недостатнім фінансуванням, перешкоджає структурним реформам у країні, блокує інноваційний потенціал та гальмує технічний прогрес.

Стале зростання національної економіки залежить, насамперед, від цілеспрямованої державної економічної політики. Особливу роль серед чинників економічного зростання доцільно відвести податково-бюджетній політиці держави, що має прямий та опосередкований вплив на будь-які сфери господарсько-економічної діяльності та суспільного життя.

Для удосконалення інструментарію механізму перерозподілу та використання фінансових ресурсів до двох основні груп інструментів бюджетної політики держави (адміністративно-правових та економічних) доцільно додати ще групу аналітично-контрольних інструментів.

Адміністративно-правові інструменти, як правило, пов'язують з реалізацією нормативно-базових функції бюджетної політики, що прямо залежить від законодавчого, політичного та соціально-економічного векторів політики держави. У той же час, використання тих чи інших економічних інструментів обумовлюється закономірними ринковими процесами, зокрема циклічністю економічного розвитку, ринковою кон'юнктурою, тобто необхідністю адаптації бюджетної політики держави до тенденцій і особливостей поточної та майбутньої суспільно-економічної ситуації. Аналітично-контрольні інструменти виконують в бюджетному процесі насамперед роль індикаторів щодо ефективності побудови цього процесу, його результативності й якості. Аналітичне забезпечення передбачає формування бази індикаторів результативності бюджетної політики, ролі різних її суб'єктів, продукування пропозицій щодо підвищення ефективності бюджетного процесу, у тому числі з позиції забезпечення адекватного впливу на динаміку національної економіки, її довгострокової перспективи. Важливими складовими бюджетного процесу також мають визначатись аналіз системи соціальних потреб, обґрунтування пріоритетів, розрахунки різних впливів (перш за все, що стосується впливів на економічну динаміку), вибір та застосування оціночних індикаторів ефективності політики держави тощо.

Особливим чинником формування ефективної політики економічного зростання виступає у сучасних умовах зовнішньоекономічна складова. Визначено, що нетарифне регулювання виконує достатньо широкий спектр завдань, що, так чи інакше, спрямовані на захист внутрішнього ринку та національних інтересів держави від зовнішніх загроз – як економічного, так і неекономічного характеру. Одночасно треба виходити з того, що нетарифні інструменти не є ідеальними засобами регулювання чи захисту. Вони завжди несуть у собі потенційну загрозу симетричного реагування з боку іншої сторони. Сила впливу заходів зворотного регулювання – це, у той же час, сила впливу на можливості економічного зростання країни-контрагента за рахунок світових ринків, за рахунок зовнішніх факторів. Для багатьох країн, у тому числі й України, фактор «зворотного регулювання» є дуже вагомим, що потребує зважених, гнучких дій в сфері зовнішньоекономічної політики у контексті використання нетарифних інструментів.

ВИСНОВКИ

У дисертації, що є завершеною науково-дослідною роботою, запропоновано нове вирішення актуальної науково-прикладної проблеми теоретичного, методологічного та концептуального забезпечення зростання національної економіки в сучасних умовах.

1. На основі історико-логічного аналізу виявлено дискусійність теоретичних поглядів на вирішення важливої наукової проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування економічного зростання національної економіки, а також методичних підходів щодо формування економічної політики держави з орієнтацією на економічне зростання національної економіки у сучасних умовах. Для її вирішення запропоновано трансрівнево-інтеграційний методологічний підхід, що ґрунтується на парадигмі інтеграційної моделі національної економіки. За таким підходом суперпозиція складових економічного зростання та економічного розвитку, посилення взаємозв'язків між окремими підсистемами та елементами системи розширеного відтворення, рівнями впливу на економічну систему дозволяє забезпечувати цілісність та компліментарність заходів державного регулювання національної економіки.

У рамках методологічного підходу набули подальшого розвитку поняття економічного зростання та економічного розвитку, які дозволяють розмежувати зростання та розвиток як два взаємопов'язаних, взаємозалежних процеса, що відбуваються в рамках системи розширеного відтворення національної економіки за такими параметрами, як зміст, мета, механізм, ознаки руху, результат.

2. Запропоновано виділити у підсистемі факторів зростання фактори рефлексивні та пружні (еластичні) залежно від трансформації у рамках системи. Це дозволяє удосконалити методологію дослідження економічного зростання на основі врахування у системі розширеного відтворення національної економіки характеру впливу факторів зростання на попит та пропозицію.

3. Обґрунтовано трансрівневий науковий підхід до аналізу та оцінювання економічного зростання та розвитку, що передбачає виділення підсистеми відповідних показників та факторів економічного зростання та розвитку, врахування їх інтеграційної взаємодії. Побудовано полікоординатну підсистему показників економічного зростання, виходячи з виділення чотирьох типологічних ознак: кількісні/якісні, абсолютні/відносні, макрорівня/мікрорівня, прямі/непрямі. Для показників економічного розвитку запропоновано використовувати полікоординатну підсистему більшої розмірності за рахунок виділення показників мегарівня. На їх основі проаналізовано трансрівневі переходи граничного типу у підсистемах показників економічного розвитку («мікрорівень – макрорівень», «макрорівень – мегарівень», «мікрорівень – мегарівень»). Запропоновано виділяти трансрівневі міжпроцесні переходи (FF – «фактори економічного розвитку – фактори економічного зростання», DD – «показники економічного розвитку – показники економічного зростання», DF «показники економічного розвитку – фактори економічного зростання»). Використання такого підходу дозволяє проводити достовірне оцінювання економічного зростання з урахуванням різнорівневих показників, що може використовуватися при прийнятті рішень у сфері державного регулювання.

4. На основі використання економіко-математичного моделювання проведено дослідження макроекономічних показників в Україні та на основі

кількісної оцінки вагомості виділені фактори, що найбільшою мірою впливають на циклічний рух національної економіки.

5. Доведено важливість заощаджень як потенційного джерела інвестиційних ресурсів, необхідних для забезпечення економічного зростання національної економіки. Проаналізований механізм впливу заощаджень на економічне зростання та обґрунтований трансмісійний механізм впливу заощаджень на економічне зростання з позиції ендогенізації норми заощадження, яка залежить від результату індивідуальних рішень суб'єктів про споживання та заощадження. Це дозволяє враховувати роль тіньового сектору національної економіки в економічному зростанні.

6. Встановлено стійку взаємозалежність між темпами зростання реального ВВП і темпами приросту валового нагромадження (реальних інвестицій); виявлено, що для країн, з рівнем доходів вище середнього та високим, на економічне зростання більше впливає зростання загальних валових нагромаджень, ніж зростання валових нагромаджень в основний капітал, для країн з доходами, менше середнього рівня, навпаки; виявлено тісний зв'язок між динамікою ВВП на душу населення в Україні та часткою інвестицій у людський капітал у ВВП, визначено часовий лаг у три роки. Виявлено тісний зв'язок між обсягом прямих іноземних інвестицій та реальним ВВП у 20 країнах, що є лідерами за даними UNCTAD щодо залучення іноземних інвестицій. Це дає підстави для визначення основних інвестиційних чинників, що зумовлюють зростання залежно від рівня її добробуту.

За допомогою спектрального аналізу показників економічної циклічності країн світу проаналізовано показники ВВП на душу населення у цінах 2005 р. 87 країн, виділено два взаємопов'язаних циклічних процеси, що проявляються через цикли різної періодичності (6-7 та 10-12 років), матеріальною основою яких є життєвий цикл активної частини основного капіталу. Це дозволяє виділити дві складові основного капіталу: життєвий цикл першої з яких залежить від фізичного зносу, другого – визначається моральним старінням.

7. На основі систематизації зв'язків між фіктивним капіталом та реальним виділено три типи фіктивного капіталу: перший – виникає та існує тільки у тісному зв'язку з реальним капіталом, другий – втрачає «базову» вартість у результаті самостійного ринкового руху, третій – взагалі не має «базової» вартості. Встановлено, що найбільший зв'язок з економічною динамікою має фіктивний капітал першого та другого типу. Це дозволяє виокремити різні форми впливу фіктивного капіталу на показники економічної динаміки.

8. Доведено, що податкові інструменти впливають на індивідуальні рішення економічних суб'єктів про споживання та заощадження, а це в свою чергу визначає рівень нагромадження та потенціал зростання залежно від рівня інтересу до тіньової діяльності. Врахування аналізу поведінки фірми щодо вибору обсягів виробництва позначається на співвідношенні офіційної і тіньової економіки й обумовлює темпи явного та прихованого економічного зростання, що дає підстави для обґрунтування ролі податкового впливу держави на економічне зростання.

9. Введено у науковий обіг поняття гендерної гетерогенності доходів. Обґрунтований механізм впливу гендерних процесів на економічне зростання. До основних гендерних факторів ендогенізації доходів запропоновано віднести співвідношення: а) середньої очікуваної тривалості життя при народженні жінок та чоловіків; б) статевих груп за кількісним наповненням; в) часток чоловіків та жінок у складі економічно активного населення; г) вікових статевих груп. Визначено, що ці фактори мають суттєвий вплив на показники ринку праці, стан якого безпосередньо відбивається на показниках економічного зростання. Відсутність гендерної збалансованості на ринку праці створює умови для зниження ефективності виробництва, може бути негативним фактором зростання національної економіки.

10. Обґрунтовано основні тенденції економічного зростання національної економіки в умовах глобалізації, а саме, посилення залежності процесів економічного зростання різних країн світу за рахунок конвергенції систем національних економік різного рівня, а також залежності динаміки національної економіки від зовнішніх факторів. Проаналізовано динамічні ряди коефіцієнту кореляції темпів приросту експорту та темпів приросту ВВП для оцінки впливу експортних процесів на економічне зростання. Це дозволяє диференціювати результати розширення експорту для різних категорій країн залежно від рівня їх добробуту. Виділені групи країн, для яких спостерігається постійна висока залежність темпів економічного зростання та темпів приросту експорту за відсутності зростання. Оскільки найбільшу кореляцію між динамікою експорту та динамікою ВВП виявлено в країнах з високим рівнем добробуту, є підстави вважати коефіцієнт кореляції одним із індикаторів позитивних зрушень в економіці. Зазначений показник кореляції вітчизняної економіки є значно меншим, ніж аналогічний показник для світу в цілому та для розвинутих країн, що свідчить про недостатнє використання потенціалу зовнішньоекономічних зв'язків для забезпечення економічного зростання.

11. Враховуючи особливості циклічності економічного зростання, запропоновано методичний підхід до оцінювання глибини конвергенції економічних процесів національних економік в умовах глобалізації, в якому введено показник β -відхилення, що надає можливість кількісно більш точно оцінити різницю між темпами зростання ВВП розвинутих країн та ВВП інших груп країн. Визначено, що починаючи з 2000 р. названі індикатори країн з ринком, що розвивається, та країн з ринком, що формується, перевищують темпи зростання розвинутих країн, що підтверджується показником β -відхилення.

12. Виділені основні результати впливу інтеграційних та глобалізаційних процесів у контексті проблем державного регулювання, а саме: наповнення суверенітету держави новим змістом, трансформація ролі держави, модернізація парадигми державного управління, інтернаціоналізація внутрішніх функцій держави та надання їм міжнародного аспекту, перерозподіл деяких функцій між державою, наддержавними інститутами та комерційними структурами, необхідність адаптації до глобальних умов конкуренції.

Визначено напрями удосконалення державного регулювання економічного зростання в Україні у сучасних умовах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Глуха Г.Я. Національна економіка: фактори зростання : монографія / Г.Я. Глуха. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – 312 с.

2. Глуха Г.Я. Економічний розвиток у контексті соціального прогресу // Г.Я. Глуха // Економічний розвиток: взаємозв'язок мікро-, макро- та мега рівнів : монографія / під ред. А.О. Задой. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – 160 с. *Особистий внесок здобувача:* проаналізовані теоретико-методологічні засади дослідження економічного розвитку національної економіки, удосконалена система показників економічного розвитку та розкриті сфери їх застосування.

Публікації у наукових фахових виданнях:

3. Глуха Г.Я. Гендерна політика та її вплив на економічні процеси держави / Г.Я. Глуха // Академічний огляд. – 2007. – № 2. – С. 10-14.

4. Глуха Г.Я. Фіктивний капітал: природа, сутнісні характеристики та основні тенденції розвитку / Г.Я. Глуха, Е.М. Лимонова // Європейський вектор економічного розвитку. – 2009. – № 2. – С. 31-37. *Особистий внесок здобувача:* проаналізовано сутність фіктивного капіталу та виділено три типи інструментів створення фіктивного капіталу.

5. Глуха Г.Я. Створення фіктивного капіталу в ринковій економіці як інструмент набуття економічної влади / Г.Я. Глуха, С.В. Кузьмінов // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони»: Серія «Економіка та підприємництво». – 2011. – № 6. – С. 29-33. *Особистий внесок здобувача:* визначена роль фіктивного капіталу у забезпеченні економічного зростання.

6. Глуха Г.Я. Основні підходи щодо розрахунку рівня фіскальної децентралізації / Г.Я. Глуха, О.О. Бондаренко // Вісник Академії митної служби України: Серія «Економіка». – 2011. – № 2 (46). – С. 139-144. *Особистий внесок здобувача:* розраховано частки національних та субнаціональних податків від загальної кількості податків для досліджуваних країн.

7. Глухая А.Я. Уроки мирового экономического кризиса для украинской экономики / А.Я. Глухая, Э.Н. Лимонова // Экономика, финансы и управление в современных условиях : международ. сб. ст. / под общ. ред. А.Н. Сорочайкина. – Самара: Издательство «Самарский университет», 2011. – С. 43-49. *Особистий внесок здобувача:* проаналізована сутність фіктивного капіталу з точки зору різних наукових підходів. (Російська Федерація).

8. Глуха Г.Я. Митна політика як фактор економічного зростання країни / Г.Я. Глуха // Проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 23-25. (Внесений до міжнародних наукометричних баз *Index Copernicus*, *РИНЦ*).

9. Глуха Г.Я. Нетарифне регулювання як інструмент економічного зростання держави / Г.Я. Глуха // Наука й економіка. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – 2012. – Випуск 4(28), том 1. – С. 325-330.
10. Глуха Г.Я. Грошово-кредитна політика як фактор економічного зростання держави / Г.Я. Глуха // «Прометей». – Донецьк, 2013. – № 1(40). – С. 31-36.
11. Глуха Г.Я. Людський капітал у контексті економічного зростання / Г.Я. Глуха, О.М. Глуха // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2013. – № 1(6). *Особистий внесок здобувача*: розкрита роль різних форм людського капіталу на макро- та мікро- рівнях у процесах, що характеризують індекси людського розвитку. (Внесений до міжнародних наукометричних баз *Index Copernicus*, *РИНЦ*).
12. Глуха Г.Я. Тіньова економіка: гальмування економічного зростання чи викривлення реальних результатів / Г.Я. Глуха // Європейський вектор економічного розвитку. – 2013. – №2. – С. 82-91. (Внесений до міжнародних наукометричних баз *Index Copernicus*, *РИНЦ*).
13. Глуха Г.Я. Економічне зростання: еволюційно-змістовий аналіз / Г.Я. Глуха // Академічний огляд. – 2013. – №1. – С. 32–38. (Внесений до міжнародних наукометричних баз *Index Copernicus*, *РИНЦ*).
14. Глуха Г.Я. Система показників економічного зростання / Г.Я. Глуха // Академічний огляд. – 2013. – № 2. – С. 5-12. (Внесений до міжнародних наукометричних баз *Index Copernicus*, *РИНЦ*).
15. Глуха Г.Я. Глобалізація та економічне зростання / Г.Я. Глуха // Академічний огляд. – 2014. – №1. – С. 17-23. (Внесений до міжнародних наукометричних баз *Index Copernicus*, *РИНЦ*).
16. Глуха Г.Я. Інвестиції та їх вплив на економічне зростання / Г.Я. Глуха // Європейський вектор економічного розвитку. – 2014. – №1. – С. 39-47. (Внесений до міжнародних наукометричних баз *Index Copernicus*, *РИНЦ*).
17. Глуха Г.Я. Прямі іноземні інвестиції у контексті економічного зростання / Г.Я. Глуха // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1. – С. 113-120. (Внесений до міжнародних наукометричних баз *Index Copernicus*, *РИНЦ*).
18. Глуха Г.Я. Система факторів економічного зростання: теоретико-методологічний аспект / Г.Я. Глуха // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. – № 1. – С. 223-230. (Внесений до міжнародних наукометричних баз *Index Copernicus*, *РИНЦ*).
19. Глуха Г.Я. Трансрівневий підхід до оцінки економічного розвитку / Г.Я. Глуха, С.В. Кузьмінов // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – №4. – С. 24-28. *Особистий внесок здобувача*: сформована система показників економічного розвитку та запропонований трансрівневий підхід до їх використання.
20. Глуха Г.Я. Механізм впливу бюджетної політики на економічну динаміку національної економіки / Г.Я. Глуха // Економіка та держава. – 2014. – № 7. – С. 45-49.

21. Глуха Г.Я. Політика коригування доходів та її вплив на економічне зростання держави / Г.Я. Глуха // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія Економіка. – 2014. – № 1(42). – С. 131-135.

22. Глуха Г.Я. Валютна політика як фактор зростання національної економіки / Г.Я. Глуха, О.І. Бобришева // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2014. – № 2 (209). – С. 48-54. *Особистий внесок здобувача:* проведено порівняння динаміки недооціненості гривні та динаміки ВВП в Україні за різними методичними підходами.

23. Глуха Г.Я. Роль експорту як фактора економічного зростання в умовах глобалізації / С.В. Кузьмінов, Г.Я. Глуха // Економіка та держава. – 2014. – № 4. – С. 6-10. *Особистий внесок здобувача:* проведено кореляційний аналіз взаємозв'язку динаміки експорту в країнах світу та динаміки ВВП.

24. Глуха Г.Я. Сучасні імперативи дослідження ролі заощаджень в економічному зростанні / Г.Я. Глуха // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2014. – № 8. – С. 94-106.

25. Glukha G. The state role in globalization / Ganna Glukha // VISNYK of Volyn Institute for Economics and Management. – 2014. – № 9. – P. 50-59.

26. Glukha G. Fiscal instruments impact on the economic growth / Ganna Glukha // Public administration and regional development School of Economics and Management of Public Administration. – Bratislava, 2014. – № 1. – P. 99-104. (Словакія).

Публікації у матеріалах конференцій:

27. Глуха Г.Я. Роль митних органів у зменшенні тіньового сектору економіки України / Г.Я. Глуха // Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки на сучасному етапі : Матер. міжн. наук.-практ. конф. (23 лист. 2007 р.). – Дніпропетровськ. – Д.: 2008. – С. 125-126.

28. Глуха Г.Я. Інтеграційні процеси у світовій економіці як позитивний фактор розвитку національного інвестиційного середовища / Г.Я. Глуха // Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки : Тези II міжвуз. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (26 квіт. 2007 р.). – Дніпропетровськ. – ДУЕП, 2007. – С. 53-54.

29. Глуха Г.Я. Гендерна політика та її роль у розвитку ринку праці в Україні / Г.Я. Глуха // Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки : Тези III міжвуз. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (13 груд. 2007 р.). – Дніпропетровськ. – ДУЕП, 2007. – С. 37-39.

30. Глуха Г.Я. Іміджева складова підвищення конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації / Г.Я. Глуха // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму (11-13 вер. 2008 р.). – Д.: Вид-во ДУЕП, 2008. – № 1. – С. 404-406.

31. Глуха Г.Я. Проблеми здійснення закордонних інвестицій транснаціональними компаніями / Г.Я. Глуха, Е.М. Лимонова // Економічна політика країн ЄС в умовах глобалізації : Матер. міжн. наук.-практ. конф. (16 жовт. 2009 р.). – Донецьк-Познань, 2009. – С. 57-60. *Особистий внесок*

здобувача: проаналізовані перспективи залучення іноземних інвестицій в Україну.

32. Глухая А.Я. Создание ТНК как неотъемлемый процесс глобализации предпринимательского капитала / А.Я. Глухая, Э.Н. Лимонова // Российское предпринимательство: История и современность : 6-я Межд. межвуз. студ. науч.-практ. конф. (6 мая 2010 г.). – М.: Российская Академия предпринимательства. – 2010. – С. 60-62. *Особистий внесок здобувача*: виділені основні фактори інвестиційного клімату в Україні.

33. Глухая А.Я. Эволюция категории «инвестиции» в экономической теории / А.Я. Глухая, И.К. Негру // Актуальные проблемы историко-экономических исследований : Матер. междунар. науч.-практ. конф. (23 марта 2010 г.). – Москва, 2010. – С. 209-214. *Особистий внесок здобувача*: проведений історико-теоретичний аналіз економічної сутності категорії інвестицій.

34. Глуха Г.Я. Сучасний стан економіки України у розрізі перспектив інноваційного розвитку / Г.Я. Глуха, Е.М. Лимонова // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України : Матер. міжн. наук.-практ. конф. (20-22 трав. 2010 р.). – Т. 1. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 108-110. *Особистий внесок здобувача*: проаналізовані основні причини економічної кризи в Україні.

35. Глуха Г.Я. Віртуалізація фіктивного капіталу як сучасна тенденція / Г.Я. Глуха, І.В. Трусевич // Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки : тези доповідей X Міжн. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (22 бер. 2011 р.). – Дніпропетровськ. – Вид-во ДУЕП імені Альфреда Нобеля, 2011. – С. 48-49. *Особистий внесок здобувача*: проаналізована сучасна сутність фіктивного капіталу.

36. Глухая А.Я. Истоки и предпосылки возникновения виртуальной экономики / А.Я. Глухая, И.В. Трусевич // Экономика, наука, образование: проблемы и пути интеграции : Матер. Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 80-ти летнему юбилею ВЗФЭИ (26-27 окт. 2010 г.). – Том 1. Секции 1-8. – М.: ВЗФЭИ, 2011. – С. 122. *Особистий внесок здобувача*: проаналізовані основні тенденції розвитку глобалізаційного середовища.

37. Глухая А.Я. Экономическая сущность фиктивного капитала: история и современная трактовка / А.Я. Глухая, И.В. Трусевич // Актуальные проблемы историко-экономических исследований : Матер. междунар. науч.-практ. конф. (22 марта 2011 г.). – Москва, 2011. – С. 63-70. *Особистий внесок здобувача*: проаналізований вплив світової економічної кризи на основні економічні показники в Україні.

38. Глуха Г.Я. Вплив фіскальної політики на економічне зростання / Г.Я. Глуха // Формування та розвиток економіки в сучасних умовах господарювання : тези X Міжн. інтернет-конференції (22-23 трав. 2013 р.). – Луцьк. – ВІЕМ, 2013. – С. 21-22.

39. Глуха Г. Тіньова економіка та економічне зростання / Г. Глуха, П. Куліш, О. Пундік // Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки : тези доповідей XV Міжн. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (12 груд. 2013 р.). – Дніпропетровськ. – Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2013. – С. 14-16. *Особистий внесок*

здобувача: проаналізовані світові тенденції розвитку тіньового сектору економіки.

40. Глуха Г.Я. Аналіз залежності показників економічного зростання держави від податкової політики / Г.Я. Глуха, Ю.А. Вітько // Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки : тези доповідей XIV Міжн. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (26 бер. 2013 р.). – Дніпропетровськ. – Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2013. – С. 50-53. *Особистий внесок здобувача*: визначені зв'язки між податковою політикою держави та економічною динамікою.

41. Глухая А.Я. Налоговая политика как детерминанта экономического роста государства / А.Я. Глухая // Инновационные технологии в экономическом и бизнес-образовании : Сб. науч. статей II Международного весеннего форума (21-24 мая 2013 г.). – Гомель, 2013. – С. 131-136.

42. Глуха Г.Я. Економічне зростання: глобальний аспект / Г.Я. Глуха, Ю.А. Вітько // Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки : тези доповідей XVI Міжн. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (26 бер. 2014 р.). – Дніпропетровськ. – Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – С. 36-38. *Особистий внесок здобувача*: проаналізована залежність темпів економічного зростання національної економіки від глобалізаційних процесів.

43. Glukha G. Economic growth convergence in conditions of lightning globalization / Ganna Glukha // Proceedings of a European Interdisciplinary forum : «AVADA 2014: Drivers for Progress in the Global Society», 18-19 June 2014. Vilnius. – P. 97-103.

АНОТАЦІЯ

Глуха Г.Я. Зростання національної економіки: фактори, показники, регулювання – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет», Дніпропетровськ, 2015.

Дисертаційна робота присвячена вирішенню актуальної наукової проблеми обґрунтування теоретичних положень та методологічних підходів до забезпечення економічного зростання національної економіки у сучасних умовах, концептуалізації макроекономічного механізму забезпечення економічного зростання національної економіки.

Вперше запропонований трансрівнево-інтеграційний методологічний підхід до дослідження економічного зростання та економічного розвитку. Запропонований трансрівневий науковий підхід до аналізу та оцінювання економічного зростання та розвитку. Розроблений концептуальний підхід до обґрунтування механізму впливу заощаджень на економічне зростання. Запропоновано авторське визначення поняття гендерної гетерогенності доходів та обґрунтовано механізм впливу гендерних процесів на економічне зростання.

Удосконалені теоретичні уявлення про розширене відтворення національної економіки; методичний підхід до моделювання впливу факторів зростання на показники національної економіки; наукові уявлення про природу основного капіталу; теоретичні положення щодо сутності фіктивного капіталу та обґрунтований механізм загального впливу фіктивного капіталу на економічне зростання; наукові уявлення про вплив на економічне зростання співвідношення офіційної та тіньової економіки; класифікацію країн на групи за ознакою взаємозв'язку економічного зростання та динаміки експорту. Розвинуто визначення дефініцій економічного зростання та економічного розвитку; методичний підхід до оцінювання глибини конвергенції економічних процесів національних економік в умовах глобалізації; наукові підходи до удосконалення державної політики України з метою забезпечення економічного зростання у сучасних умовах.

Ключові слова: зростання, розвиток, розширене відтворення національної економіки, трансувернево-інтеграційний методологічний підхід, гендерна гетерогенність доходів, фактори зростання, показники економічного зростання, фіктивний капітал, тіньова економіка, основний капітал, інвестиції, заощадження.

АННОТАЦІЯ

Глухая А.Я. Рост национальной экономики: факторы, показатели, регулирование. – На правах рукописи.

Диссертация соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.01 – экономическая теория и история экономической мысли. – Государственное высшее учебное заведение «Национальный горный университет», Днепропетровск, 2015.

Диссертационная работа посвящена решению актуальной научной проблемы теоретико-методологического обоснования факторов, показателей и регулирования экономического роста национальной экономики в современных условиях, а также концептуализации макроэкономического механизма его обеспечения.

Предложен трансуровнево-интеграционный методологический подход к исследованию экономического роста и экономического развития, который основывается на парадигме интеграционной модели национальной экономики, опирающейся на целостность и интенсификацию взаимосвязей между отдельными подсистемами, элементами и стадиями системы расширенного воспроизводства, уровнями влияния на экономическую систему. Получили дальнейшее развитие понятия экономического роста и экономического развития.

В рамках трансуровневого подхода оценивания экономического роста и развития выделены подсистемы соответствующих факторов и показателей экономического роста и развития, проанализировано их интеграционное взаимодействие.

Выделены рефлексивные и упругие (эластичные) факторы роста в зависимости от характера их трансформации в рамках системы и усовершенствованы методические подходы к моделированию влияния факторов роста на показатели национальной экономики, а именно, дана количественная оценка весомости факторов, влияющих наиболее интенсивно на показатели экономического роста в Украине.

Разработан концептуальный подход к обоснованию механизма влияния сбережений на экономический рост, предусматривающий выделение активных и пассивных форм сбережений домашних хозяйств и предприятий с учетом особенностей решений этих экономических субъектов в официальном и теневом секторах национальной экономики, обоснован трансмиссионный механизм формирования инвестиционных ресурсов экономического роста.

Развиты подходы к экономико-теоретическому обоснованию роли инвестиций в экономическом росте. Выявлена тесная связь между динамикой ВВП на душу населения в Украине и отношением инвестиций в человеческий капитал к ВВП. Усовершенствованы теоретические положения относительно сущности фиктивного капитала за счет выделения на основе систематизации связей между фиктивным и реальным капиталом трех типов фиктивного капитала.

Развиты научные представления о природе основного капитала, доказано существование двух составных основного капитала, жизненный цикл первой из которых зависит от его физического износа (продолжительность 10-12 лет), а второго - от его морального старения (продолжительность 6-7 лет).

Усовершенствованы теоретические положения, которые касаются микроэкономического моделирования поведения фирмы относительно выбора оптимальных объемов производства, учитывающие уровень налоговой нагрузки и позволяющие расширить представление о влиянии соотношения официальной и теневой экономики на экономический рост.

Предложено авторское определение понятия гендерной гетерогенности доходов как размежевания доходов населения в зависимости от половозрастных характеристик. Обоснован механизм влияния гендерных процессов на экономический рост.

Обоснованы основные тенденции экономического роста национальной экономики в условиях глобализации, а именно: усиление зависимости экономического развития разных стран мира за счет конвергенции систем национальных экономик разного уровня; зависимости динамики национальной экономики от внешних факторов. Усовершенствован методический подход к оцениванию глубины конвергенции экономических процессов национальных экономик в условиях глобализации. Усовершенствована классификация стран по признаку взаимосвязей динамики экспорта и экономического роста, предусматривающая распределение стран по степени зависимости динамических рядов коэффициента корреляции темпов прироста экспорта и темпов прироста ВВП, что позволяет дифференцировать результаты от расширения экспорта для разных категорий стран в зависимости от уровня их благосостояния.

Ключевые слова: рост, развитие, расширенное воспроизводство национальной экономики, трансуровнево-интеграционный методологический подход, гендерная гетерогенность доходов, факторы роста, показатели экономического роста, фиктивный капитал, теневая экономика, основной капитал, инвестиции, сбережения.

SUMMARY

Glukha N. Ya. Increase of National Economy: Factors, Indexes, Regulation. – Manuscript.

Thesis for getting a scientific degree of Doctor of Economic Sciences on the speciality 08.00.01 – Economic Theory and History of Economic Thought. – State Higher Education Institution “National Mining University”, Dnipropetrovsk, 2015.

The thesis deals with solving the scientific problem of substantiation of theoretical propositions and methodological approaches to economic growth of the national economy in the present conditions and conceptualization of the macroeconomic mechanism of economic growth of the national economy. The translevel and integration methodological approach to research of economic growth and economic development has been offered for the first time. The conceptual approach to substantiation of the transmission mechanism of forming investment resources of economic growth has been developed. Authorial determination of the concept of gender heterogeneity of revenue has been offered and the mechanism of influence of gender processes on economic growth has been substantiated. An idea of the extended reconstruction of the national economy, a methodical approach to modeling influence of growth factors on direct and indirect indexes of the national economy, a theoretical idea about nature of fixed capital and theoretical propositions on the essence of fictitious capital have been improved as well as the mechanism of general influence of fictitious capital on economic growth, scientific thoughts about influence of the correlation between the official and shadow economy on economic growth and classification of countries on the basis of interconnection of economic growth and dynamics of export have been grounded. Determination of definitions of economic growth and economic development, a methodical approach to evaluation of convergence depth of economic processes of national economies in the conditions of globalization and scientific approaches to improvement of the process of managing the national economy have been developed.

Keywords: increase, development, extended reconstruction of national economy, translevel and integration methodological approach, gender heterogeneity of revenue, growth factors, indexes of economic growth, fictitious capital, shadow economy, fixed assets, investment, saving.

Глуха Ганна Яківна

**ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ФАКТОРИ,
ПОКАЗНИКИ, РЕГУЛЮВАННЯ**

(Автореферат)

Підписано до друку 05.02.2015 р. Формат 60x84 1/16.

Папір офсетний. Ризографія. Ум. друк. арк. 1,9.

Тираж 130 прим. Зам. № .